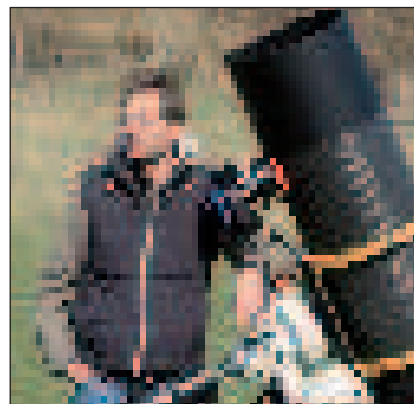

Csak borult ég ne legyen!

Beszélgetés Éder Iván asztrofotóssal

Éder Iván amatőr csillagász az utóbbi évek egyik legsikeresebb magyar asztrofotója, akinek a képeit a NASA „Astronomy Picture of the Day” (APOD) honlapja rendszeresen kiválasztja a nap csillagászati képének. Éder Iván a fantasztikus felvételek érdekében több alkalommal kirándult a déli féltekére, ahol a namibiai éjszakában csodálatos szépségeket sikerült megörökítenie expedíciós felszereléssel.

– Nem akarok titkokat megtudni, de gondolom, az éjszakái egy része foglalt.

– Azért a legtöbb éjszakát alvással töltöm. Havonta egy hétvégén, illetve jellemzően egy-egy hosszú hétvégén szoktam távcsövezni. Ebben azért van ilyen rendszer, mert a halvány égitesteket, amelyeket fotózni szeretek, csak akkor lehet lencsevégre kapni, amikor újhold van. Vagyis, amikor a Hold nincs az égen, nem zavar bennünket a fénye. Ilyenkor van egy hétnyi „ablak” arra, hogy akár a teljes éjszakát végigfotózzam, amire szükség is van, hiszen egy-egy halvány téma megörökítéséhez gyakran 10–20 óra expozícióra is szükség lehet.

– A Mátrába szokott menni?

– Általában igen.

– Az a legjobb hely Magyarországon?

– Számomra ez tűnik a legjobbnak. Sok mindennek kell jónak lennie. Voltaképpen az égbolt a meghatározó, de vannak még egyéb szempontok is. Kezdem azzal, hogy a Belvárosban lakom, onnan kell kiutóznom a színhelyre. Föl kell cuccolnom az egész hóbelevancot, föl kell állítanom a távcsövet. Egészen más, ha valaki „jó ég” alatt lakik, s onnan tud dolgozni. Nekem viszont el kell mennem valahová, s ha már elmentem és fölépíttem a távcsövet, akkor már nem szeretnék hajnalban hazajönni, álmosan, fáradtan, egy egész éjszaka átvirrasztása után. Ilyenkor az embernek a másnapja teljesen el van rontva. Vezetni is veszélyes. Tizenöt évvel ezelőtt még csináltam, de most már nem...

– Tizenöt évvel ezelőtt?! Akkor még szinte gyerek lehetett.

– Sajnos 35 évesen már nem vagyok annyira fiatal. Húsz éve csillagászokodom, 15 éve asztrofotózom. Tehát a Mátrába járok, Ágasvárra, ez viszonylag közel van, mindössze két óra háztól házig. Nincsenek zavaró fények, tudok étkezni is a tu-

ristaházban, észlelés után pedig mindjárt mehetek aludni. Nem kell összepakolni, nyugodtan kint hagyhatom a távcsövet a réten. Másnap aztán vagy hazajövök, vagy kint maradok még egy éjszakát. Több ilyen hely nincs még az országban.

– Az teljesen kizárt, hogy Budapesten fotózzon? Arra gondolok, hogy az itteni sajátos, fényszennyezett viszonyok művészi szempontból talán még adhatnak is valamit a képhez.

– Adni nem adnak hozzá. Én egyébként is a távoli, halvány objektumokat szeretem, s csak nagyon ritkán készítek hangulatképeket, asztro-tájképeket. Lehet Budapestről is fotózni, nagy felbontással, más technikával, például a Holdat, a bolygókat, mert ezek fényesek, szabad szemmel is látszódnak, annyira nem zavaróak a városi fények.

– A Holdsarló a Vénusszal Budapesten készült?

– Igen, a nappali égen.

– Ha már a fényekről, fényszennyezésről beszélünk: akár a szabadszemes, akár a távcsöves megfigyelés, élesíti az ember szemét, vagy inkább rongálja?

– A szemét szerintem nem élesíti, a látását viszont igen. Az agyi mechanizmusokat mindenképpen fejleszti. A vakok füle, azért mert nem látnak, még nem működik jobban, csak megtanulják jobban kihasználni. Szerintem a csillagászkoknál ugyanígy van. Meg lehet tanulni azt, hogy mire kell figyelni, s aztán már jobban lehet érzékelni a finomságokat is.

– Ezek szerint szabad szemmel is sokszor szokott „bóklászni” a csillagos égen?

– Igen. Egyébként az asztrofotózás nagyon sokféleképpen történhet. A profi csillagászok jó része ki se megy az ég alá. Csak megadja, hogy ezt és ezt az objektumot szeretném így és így megvizsgálni. Elküldi az észlelőnek a megrendelést az obszervatóriumba, az beállítja a távcsövet, megméri az adatokat, s elküldi a csillagásznak. Adott esetben még az észlelő se látja az égboltot. Sok, egyetemet végzett csillagász van, aki nem is nézett még távcsöbe, s talán némelyikük nem is tudja, hogy melyik csillagkép pontosan hol van. Persze, tisztelet a kivételnek. Természetesen olyan amatőr csillagászok is vannak, akik asztrofotóznak ugyan, de sose mennek az égbolt alá. Az interneten bejelentkeznek egy robottávcső-hálózathoz,

s a számítógépéről irányítják a távcsövet, hogy az mit fotózzon le. Megkapják a képanyagot, s azt dolgozzák fel. Ebből lesz a fotográfiai alkotás. Ez az én értékrendemben sántít. Hiányzik belőle az ember és a természet kapcsolata. Én mindig kint vagyok az ég alatt, a saját távcsövem mellett, s amíg telnek az órák és dolgozik a fényképezőgép, addig sokszor egy másik távcsővel figyelem az eget. Gyönyörködöm az égboltban.

– A neten fenn van néhány előadása, egyet-kettőt láttam belőlük, s mondhatom, hogy vetekednek a profi csillagászokéival. Nagyon érthetőek, emberközeliek, s a közönség láthatóan díjazta is őket. Szeret előadásokat tartani?

Igen, szeretek. A felkészülést viszont már kevésbé. Egy jó előadás elkészítése rengeteg munkával jár. Ihlet és kreatív ötletek kellenek hozzá, melyek maguktól nem mindig jönnek, ezekhez pedig nyugalom és idő kell. És a prezentációt is el kell készíteni, ami szintén rengeteg idő. Legtöbbször messze nem jut annyi szabadidőm rá, mint amennyi kellene, és ez zavar. De ha már meg van az előadásom, s jónak érzem, akkor már szeretem megtartani. És jó látni, hogy az embereket érdekli, tetszik nekik.

– Némelyik előadásán profi asztrofotósokat is lehet látni. Ilyenkor nem fél, hogy valamilyen titkot is elárul? Mert biztosan van olyan, amit nem tanácsos elmondani.

– Nincs. Sokan megkérdezték már, hogy: „Iván, miért árulod el a titkot?”. Véletlenül se akarom magam hozzájuk hasonlítani, de Salvador Dalí vagy Picasso se tudta volna elárulni a titkát, hiába mondta volna azt, hogy én így vagy úgy csinálom, nem lehet utánuk csinálni. Én sehoh se vagyok hozzájuk képest, de az asztrofotózás is művészet, s ezt egyszerűen nem lehet megtanulni. Hiába árulom el, hogy mit hogyan csinálok, az a plusz hiányozni fog, ha valaki arra nem fogékony. A jó képhez először is kell egy igen elmélyült ismeretség köztem és a távcső között. Nagyon kell ismernem a műszereket. Ráadásul ez még nem nagyon kiforrott műfaj, sokszor történik hiba. Előfordul, hogy az éjsza-

ka kellős közepén arra kényszerülünk, hogy rögtönözzünk, mert valami nem működik. Ha nem jön rá az ember, hogy mi az, akkor elűszott az éjszaka, a hétvége, esetleg a dél-afrikai utazás. Aztán kell az is, hogy az ember kitartó és türelmes legyen, nem utolsósorban pedig az, hogy művészi érzéke és jó meglátásai legyenek. Mindezt azonban egy az egyben átadni szerintem nem igen lehet.

– Vegyük példának a már említett Holdas-Vénuszos képet! Ha lehántjuk róla mindazt, ami technika, az objektív körülmények, akkor mi marad benne, ami sajátosan Éder Iván? Amit más ugyanazokkal az eszközökkel, ugyanon nem tudott volna megcsinálni.

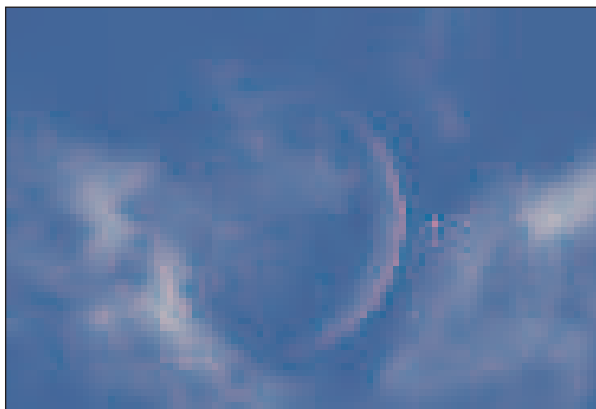
– Erre nem könnyű válaszolni. Ez a kép eléggé speciális, mert inkább a szerencsés pillanaton múlt. A kertben állítottam fel a távcsövet, s abban az egy órában rengeteg képet készítettem. Vonultak a felhők, és éppen azt nem tudtam megörökíteni, amit szerettem volna: amikor összekapcsolódik a két égitest. Ez egy Vénusz-fedés volt, tehát a Vénusz a Hold mögé bújt. Azt szerettem volna megörökíteni, amikor kijön mögüle...

– Csak éppen akkor felhősödött be?

– Igen, beborult abban az egy órában, amikor ez a jelenség zajlott. Akkor kezdtem el fotózni, amikor eloszlottak a felhők, de addigra már kicsit eltávolodtak egymástól. Persze, amíg felhős volt az ég, addig a távcsövet be se tudtam állítani. Amikor kibújtak a felhők közül, akkor kellett rögtön odaállni és beélesíteni a rendszert. Így készült 4–5 kép, azokból választottam ki azt az egyet, amelyen éppen úgy álltak a felhők, ahogy nekem a legjobban tetszett. De ehhez szerencse kell. Ebben sok trükközés, sok tanítanivaló nincsen. Akkor voltam ott, amikor kellett, s megnyomtam a gombot. A halvány mélyégobjektumokról készült képek már más kategóriát jelentenek. Olyan világot tárnak elénk, amit szabad szemmel nem látunk, nem tudnánk, hogyan néz ki. Nem látjuk a színüket, kontrasztjukat. Itt elég komoly utómunkára van szükség. Ennek van egy teljesen objektív része, amikor rutinszerűen feldolgozom az adatokat, s van szubjektív része, amikor azt valahogy prezentálok. Amikor képet farragok a nyersanyagból.

– És ez az, ami végül is a művészi tartalmat adja.

Igen. A kezem nagyon sok dologban megvan kötve. Itt nem tudok olyat csinálni, hogy most kicsit más szögből fotózzom le, mert a szög adott. Nem tudok a galaxisban máshová menni, hogy a másik oldalról fotózzak, mert szerintem profilból jobban néz ki az objektum. Viszont marad azért bőven lehetőség arra, hogy egy-egy képet teljesen másképp készítsék el. Ilyen például a kép szerkesztése, forgatása, kivágása, nagyítása – ezek még

Holdszarló a Vénusszal

távcső melletti feladatok, vagy hogy milyen fényeket, kontrasztot, milyen erős színeket adok az egész képnek a számítógépes feldolgozásnál. Ezek nagyon egyedivé tudják tenni a képeket.

– Ebben teljesen szabad keze van?

– Igen. Más kérdés, hogy mi etikus és mi nem. Én úgy készítem ezeket a képeket, hogy teljesen megőrizzek minden természetességüket. A színek hűek a valósághoz, de a fényviszonyok és a kontrasztarányok is. Tudom, hogy az asztrofotósok egy része nagyon elrugaszkozik a valóságtól.

– Az Ön képeiből a NASA már többet is díjazott „A nap fotója” címmel. Arról lehet valami tudni, hogy kik bírálják el a képeket, csillagászok, fotósok?

– Úgy tudom, hogy két csillagász, egyikük hobbifotós is. Hazai asztrofotósokkal sokszor beszélgettünk is róla, hogy gyakran olyan képeket is bevételeznek, amelyek szerintünk nem lennének oda valók, sokkal szebb képeket ismerünk azokról a témákról, akár hazai, akár külföldi asztrofotósok munkáiból. Persze ők a NASA-nál nyilván más értékrend szerint látják/válogatják a képeket, mint ahogyan én tenném, ez természetes dolog.

– Azért mégis jó érzés lehet, hogy az ember kap egy értesítést, hogy az ő képe lett a nap fotója. És lehet, hogy az ilyen címek, díjak kapukat nyitnak meg.

– Persze, de nem szabad, hogy ez motiválja az embert. Vagy demotiválja, ha nem kerül be a képe. Mert attól nem lesz se értékesebb, se értéktelenebb egy kép. A NASA-nak ezt a honlapját nagyon sokan nézik, ha oda bekerül egy kép, annak mindig van valamilyen visszhangja. Igazából annyi a haszna, hogy az emberre kicsit felfigyelnek, megtalálják – marketing.

– Ez egy szűk kör a nemzetközi porondon, vagy sokan vannak?

– Mí a kevés, mi a sok? Magyarországon szűk kis társaság, bár egyre bővül. Az asztrofotózásnak a fejlett országokban sokkal nagyobb a kultúrája, s lényegesen többen is vannak. Európában is, Amerikában is, ahol ez nagyon népszerű. Az emberek tehetősebbek, többen áldoznak az ilyenfaj-

ta hobbikra. De ha a természetfotós ágazathoz viszonyítjuk, akkor ez azért nagyságrendekkel kisebb társaság.

– Ön szakmai felelős a Távcsőcentrumban, ez a napi munkája. Jól összefér a természetével, hogy egész napra egy üzletbe van beszorítva?

– Úgy gondolom, ennyi belefér. Az életben kell néha kompromisszumokat kötni. Ha már be vagyok szorítva, legalább nem olyan munkát végzek, amit nem szeretek. Ha nem is kapcsolódik szorosan az asztrofotózáshoz, de mégis távcsövekkel, optikákkal foglalkozom, olyan szakmai kérdésekre kell válaszolnom, amelyek esetleg mégis kapcsolódnak az asztrofotózáshoz. Nyilván nem az asztrofotózásból élek. Ahhoz ügyes marketing kéne, de én abban sajnos nem vagyok túl jó.

– Arra sose gondolt, hogy „igazi” csillagász legyen?

– Megfordult ugyan a fejemben, de mindig elvetettem. A csillagász mással foglalkozik, nem feltétlenül asztrofotózik a munkaidejében. Bár a csillagászzal kapcsolatban érdekelnek más tudományos dolgok is, mégis az égbolt szeretete az elsődleges. Ezt szeretném megörözni, s nem feltétlenül munkává tenni. Van, akit az égbolt szépsége nem izgat, de a tudományos vonatkozásai nagyon. Én ezzel picit fordítva vagyok. Az sok lenne nekem.

– Mi a szép az égboltban?

– Nehéz kérdés, ezen még nem gondolkodtam. Egyszerűen szép, elég ránézni a képekre. Azt is nehéz megfogalmazni, hogy egy szép nőben mi a szép. A haja színe, vagy esetleg az, hogy sugárzik a tekintete... Tehát rengeteg minden lehet. De az biztos, hogy az égi objektumok szépségeihez hozzáadódik más dolog is. A kuriózum és a megfoghatatlanság érzése. Messze van, nem tudok ott lenni. Látom, hallok, olvasok róla, de mégsem tudom, hogy mi az pontosan. De ha belenézek a távcsőbe és meglátom a Holdat a kráterével, meglátom a Szaturnuszt a gyűrűivel, akkor mégis azt mondom, hogy „Úristen, ez tényleg ott van!”. Főlnézek távcső nélkül, s látom, ahogy a Tejút keresztülhasít az égbolton. Ez a mi saját galaxisunk, amelyben milliárdnyi csillag, naprendszer van, s ebben vagyok én is benne. S ki tudja, még mennyi más egyéb dolog. Tehát a háttérinformáció és a megfoghatatlan misztikusság adja a plusz töltetet. Ám egy jól etalált asztrofotó, amelyen a fények, vonalak, ívek, színek ragyogva játszanak, szerintem önmagában is gyönyörködteti az embert (www.astroeder.com).

Az interjút készítette: LUKÁCSI BÉLA